

ბახტრიონის იოანე ნათლისმცემლის ეკლესიის აღსარების მთქმელთა დავთარი როგორც საისტორიო წყარო

გულიკო მჭედლიძე

კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ისტორიული დოკუმენტების საცავში ინახება სოფელ ბახტრიონის წმ. იოანე ნათლისმცემლის ეკლესიის სამრევლოს აღსარების მთქმელთა დავთარი, რომელიც შეცდომით იყო მიერთებული სოფელ ჭართლის წმ. გიორგის ეკლესიის მრევლის აღსარების მთქმელთა დავთარს (ფონდი 10500). მომავალში არ არის გამორიცხული, აღმოჩნდეს ბახტრიონის აღსარების მთქმელთა დავთრის სხვა ნაწილებიც, ამიტომ ბახტრიონის დავთარი გამოვყავი ცალკე, გავუკეთე რაობა და არქეოგრაფიული აღწერილობა და მივანიჭე ახალი შიფრი სამივე დავთარს. ბახტრიონის აღსარების მთქმელთა სამი დავთარი დალაგებულია ქრონოლოგიურად დადგენილი მიმართულებით, როგორც დამახასიათებელია ზოგადად სხვა აღსარების მთქმელთა დავთრებისათვის. პირველი დავთარი 1834 წელს არის შედგენილი და მისი შიფრია ხეც. ფ. Qd 12010, მეორე დავთარი 1833 წელს განეკუთვნება და მისი შიფრია ხეც. ფ. Qd 12011, ხოლო ბახტრიონის აღსარების მთქმელთა დავთარი 1832 წლით თარიღდება და მისი შიფრია ხეც. ფ. Qd 12012.

ეს დოკუმენტები ნაწილი უნდა იყოს იმ დიდი დავთრისა, რომელიც, ალბათ, რამდენიმე ათეულ წელს მოიცავდა. ნათელი არ არის რას უნდა გამოეწვია ამ სამი წლის დავთრის მიერთება ჭართლის წმ. გიორგის ეკლესიის დავთართან. ეს ორი სამრევლო ერთმანეთისაგან ხომ ტერიტორიულად დაშორებულია.

რაც შეეხება დავთრის, როგორც ისტორიული წყაროს, ღირებულებას: აღსარების მთქმელთა დავთარი წარმოადგენს სანდო ისტორიულ წყაროს, რომელიც, როგორც წესი, შედგენილია თანამედროვის მიერ და მრავალმხრივ საინტერესო და მნიშვნელოვან ინფორმაციას შეიცავს. აღსარების მთქმელთა დავთარი სხვა სახის ისტორიული დოკუმენტისაგან აღნაგობით განსხვავდება. აღსარების მთქმელთა დავთრის ფურცლები დახაზულია გრაფებად. დავთარს აქვს სათაური, სადაც აღნიშნულია ოლქი, ეპარქია, უეზდი, ის სოფელი და ეკლესია, სადაც მღვდელმა ჩაიბარა მრევლისაგან აღსარება. გრაფებში კი აღნიშნულია აღსარების მთქმელთა წოდება, ჩინი, გვარი, სახელი, მამის სახელი, სქესი, მითითებულია ოჯახის წევრთა ასაკი და ნაჩვენებია კომლთა რაოდენობაც. გრაფებში ისიც არის აღნიშნული ვინ ჩააბარა აღსარება და ვინ ვერა მცირეწლოვნობის, ავადმყოფობის, თუ სხვაგან ყოფნის გამო.

როგორც ამ მოკლე დახასიათებიდანაც ნათლად ჩანს, ამ სახის წყაროები მრავალგვარ მონაცემებს ინახავს კონკრეტული საზოგადოების შესახებ. ეს მრავალმხრივი საინტერესო და საყურადღებო ინფორმაცია, რომელსაც სხვა ისტორიულ დოკუმენტში ვერ ნახავთ, ვფიქრობთ, დააინტერესებთ ისტორიკოსებს, ეთნოლოგებს, დემოგრაფებს, სოციოლოგებს, გვარის ისტორიის მკვლევრებს, ქართული ეკლესიის ისტორიის სპეციალისტებს და თუნდაც რიგით ქართველსაც, რომელსაც საკუთარი სოფლისა და გვარის ისტორიის ღრმად წვდომა სურს. თუმც, ამის მიუხედავად აღსარების მთქმელთა დავთრები არც გამოცემულია და არც შესწავლილია სათანადო სამეცნიერო დონეზე.

როგორც ცნობილია, სოფელი ბახტრიონი მდებარეობს კახეთში, თელავის მუნიციპალიტეტში, მდინარეების ალაზნისა და ილტოს შესართავთან. აქ ციხე-სიმაგრე აგებულია XVIII ს-ის 50-იან წლებში, ირანის შაჰის, აბას II-ის ბრძანებით, კახეთში ჩასახლებული მომთაბარე თურქმანთა უსაფრთხოების

უმრუნველსაყოფად. სოფელმა სახელწოდება მიიღო იქ მოსახლე ბახტარაშვილების გვარიდან. აქ გაიმართა ბახტრიონის ცნობილი ბრძოლა 1660 წელს, როდესაც აჯანყებულმა ქართველებმა დაანგრეს ბახტრიონის ციხე და კოშკები, გაანადგურეს ყიზილბაშები. დღემდე შემორჩენილია ამ ციხე-სიმაგრის რიყის ქვით ნაგები სამი კოშკის ნანგრევები და გალავნის ნაშთები. აქვე იყო რიყის ქვით ნაგები წმ. იოანე ნათლისმცემლის სახელობის ეკლესია.

ქვემოთ განვიხილავთ ბახტრიონის წმ. იოანე ნათლისმცემლის ეკლესიის დავთრებს.

1. დოკუმენტის სათაურია: „აღსარების მთქმელთა დავთარი თელავის უეზდის, სოფელ ბახტრიონის იოანე ნათლისმცემლის ეკლესიის მრევლისა წოდებათა, ჩინთა, სახელის, მამის სახელის, გვარის, ოჯახის წევრთა სქესისა და ასაკის მითითებით“ (ფონდი 12012). იოანე ნათლისმცემლის სახელობის ეკლესიის მღვდელი არის: „სახელმწიფო გლეხთაგანი – იოსებ ქრისტესიას ძე დეკანოზოვი“.

დოკუმენტი წარმოადგენს დედანს. დაწერილია მხედრულად, დაზიანებულია, აქვს ყავისფერი ლაქები, ზოგი სიტყვა გადასწორებულია ან გადახაზულია. ხუთი ფურცელია. დოკუმენტის ზომებია: 35X22 სმ.

დავთარში შემდეგი სოციალური ფენებია წარმოდგენილი: „სამღვდლონი“, „უჩინო აზნაურნი“, თავადნი, სახაზინო გლეხები, საბატონო გლეხები, შინამოსამსახურენი, ხიზანნი.

აღსარების მთქმელთა დავთარში მხოლოდ ერთი კომლი თავადი თედია ჩოლოყაევია მითითებული, აზნაურები: კობიევი, კოდალოვი, დებურაშვილი და სხვები. სახაზინო გლეხები: კალატოზიშვილები, მაზიტაშვილები, სესიაშვილები, შოთიაშვილები, კობარაშვილები. ხიზნები: გლეხი: ქრისტესია სვიმონის ძე ყურცქვიტაშვილი, ხიზანი აზნაური იყო ნიკოლოზ სვიმონის ძე აბულაძე.

2. 1833 წლის დავთრის „აღსარების მთქმელთა სია თელავის უეზდის, სოფლის ბახტრიონის წმინდა იოანე ნათლისმცემლის ეკლესიის ჩყლგისა წლისათვის“ (ფონდი 12011) მიხედვითაც მღვდელი იგივეა – იოსებ დეკანოზოვი, რომელიც 44 წლის ყოფილა დავთრის შედგენის დროისათვის და რომელსაც ოთხი შვილი ჰყოლია: იაკობი 15 წლის, ილარიონი 12 წლის, სოფია 8 წლის, დარია 6 წლის. მისი მეუღლე გარდაცვლილი ჩანს.

ამ წიგნის დავთარში აზნაურების ჩამონათვალში კობიაევის გვარი სჭარბობს. მაგალითად, ჩამოთვლილია შემდეგი „უჩინო აზნაურნი“: იოსებ მათეს ძე კოდალოვი, ფირან რევაზის ძე კოდალოვი, დიმიტრი ლუარსაბის ძე კობიევი, გლახა შანშეს ძე კობიევი, იოსებ იოანეს ძე კობიევი, ზაქარია ზაქარიას ძე კობიევი, იოსებ იოანეს ძე დებურაშვილი.

გლეხთა კატეგორიაში ყველაზე ბევრი სახაზინო გლეხია, საბატონო გლეხები არიან თავად თედია ჩოლოყაევის ყმები, უფრო ცოტაა საეკლესიო გლეხი.

3. იგივე მდგომარეობაა 1834 წლის დავთრის „აღსარების მთქმელთა სამრევლოთა საქართველოს ეპარხიისა, თელავის უეზდის, სოფლის ბახტრიონის წმინდა იოანე ნათლისმცემლის ეკლესიისა, ჩვენებითა, ჩინთა, წოდებათა, სახელთა, მამის სახელთა, გვარისა, სახლობათა მათთა და წელთა შობითგან, ჩყლდიის წლისათვის“ (ფონდი 12010) მიხედვითაც.

ეს დავთარიც დედანია. შედგება სამი ფურცლისაგან, ნაწერია ყავისფერი მელნით, ოდნავ დაზიანებულია, დალაქული. მღვდელი ისევ იოსებ დეკანოზოვია. იგივეა ჩამოთვლილი გვარები და სოციალური წოდებები.

ამ დავთარს აქვს ერთი საინტერესო მინაწერი: ბახტრიონის წმ. იოანე ნათლისმცემლის ეკლესიის მრევლს შეადგენდნენ სოფელ ხორბალას მკვიდრნიც: „სოფელ ხორბალას ახლად დანთლულთა პირთათვის ქისტი სულხო და მისი მეუღლე გაზი შვილებით“. შვილების სახელები არ წერია. როგორც ჩანს, ქისტი სულხო და მისი მეუღლე გაზი მონათლულან ქრისტიანად.

ამ დავთრის მონაცემების მიხედვით აღნიშნულ წელს სოფელ ბახტრიონში 902 სული ცხოვრობდა. კონკრეტულად შემდეგი წოდებები ფიქსირდება: თავადი – ჩოლოყაევი; აზნაურები – კობიევი, კოდალიევი, დებურაშვილები, პეტრიაშვილები; გლეხები: სესიაშვილები, ნარიჭამიაშვილები,

თევდორეშვილები, კობარაშვილები, შოთიაშვილები, კალატოზიშვილები, გაბიტაშვილები, თანდილაშვილები, სუხიაშვილები, აკულიშვილები, მერაბაშვილები, წანალაშვილები, გალელაშვილები, პავლიაშვილები, ხუციშვილები, ქვასროლიაშვილები, გამუნაშვილები, აზარიშვილები, ყურცქვიტაშვილები, მელორიშვილები, გიგაშვილები, წითურები და სხვები.

ბახტრიონის წმ. იოანე ნათლისმცემლის აღსარების დავთარი საინტერესო ინფორმაციას გვანდის იმდროინდელი ონომასტიკონის აღსადგენადაც. ქალთა სახელებს შორის გავრცელებული ყოფილა ნინო, ქეთევანი, ელენე, მარიამი, ბახა, თეთრუა, სოფიო, დარია, ბარბარე, ახუა, თეკლა, ხორეშანი, ხაზუა, ნინა, როდამი, ანასტასია, თინათინი, მართა. მამაკაცთა სახელები კი შემდეგია: იოსები, ანდრია, გლახა, პაატა, პეტრე, ბეჟან, ფირან, თევდორე, ღვთისაყარი, გიორგი, თედია, სვიმონი, მირზა, პავლე, სოლომონ, მათე, რევაზ, ფირანი, ზაქარია, პაპაუა, ნიკოლოზი, სვიმონი, მოსე.

დავთრებში ჩამოთვლილი კაცების რაოდენობა სჭარბობს ქალების რაოდენობას. ოჯახის წევრებიდან ქმარი მოხსენიებულია სახელის, მამის სახელითა და გვარით, ხოლო ცოლი, მხოლოდ სახელით და მამის სახელით. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ბახტრიონის აღსარების მთქმელთა დავთარში ბავშვებს წერდნენ ერთი წლის ასაკიდან, ხოლო ყველაზე ხნის კი – 76 წლისაა. მითითებულია კომლების რაოდენობაც. ბახტრიონის წმ. იოანე ნათლისმცემლის ეკლესიის აღსარების მთქმელთა დავთრის მონაცემების მიხედვით, 1834 წელს ბახტრიონში ცხოვრობდა 202 კომლი.

დაბოლოს, კიდევ ერთხელ გავიმეორებ, რომ აღსარების მთქმელთა დავთრების შესწავლა და სათანადო მეცნიერულ დონეზე გამოცემა, საშური საქმეა. ისტორიულ წყაროთა ეს სახეობა მრავალმხრივ საგულისხმო და საინტერესო ინფორმაციას შეიცავს. ამის ნათელი მაგალითი, ვფიქრობ, თელავის უეზდის სოფელ ბახტრიონის წმ. იოანე ნათლისმცემლის ეკლესიის მრევლის აღსარების მთქმელთა ზემოთ განხილული დავთრებიც არის.

დამოწმებანი

ფონდი 10500: ხეც. ფ. Qd 10500.

ფონდი 12010: ხეც. ფ. Qd 12010.

ფონდი 12011: ხეც. ფ. Qd 12011.

ფონდი 12012: ხეც. ფ. Qd 12012.

ECCLESIASTICAL HISTORICAL DOCUMENTS AS SOURCES: THE COLLECTIONS OF THE CONFESSIONS BY THE PERISH OF ST. JOHN THE BAPTIST'S CHURCH IN THE VILLAGE BAKHTRIONI

Guliko Mchedlidze

In Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts are kept confessions by the parish of the St. John the Baptist's Church in the Bakhtrioni village located in Kakheti, in Telavi municipality, near the confluence of the Alazani and Ilto rivers. Above mentioned documents are originals, which were mistakenly attached to the collection of the confessions of St. George church in Chartali.

The collections of confessions differ greatly from the other types of historical docu-

ments. They contain graphs, information about parish, priests. The chronological data is also provided. In the columns of graphs are indicated confessional identity of the members of the parish, their social status, surnames, first names, father's names, age and sex of the family members. The number of families is also given. The age of family members is written in letters. The graphs also show who confessed and who received the Eucharist and who did not, who was not able to confess and for what reason: due to illness, infancy or currently not being at home.

The author of the paper demonstrates the evidences of the several documents (Qd 12010, Qd 12 011, Qd 12 012.) and discusses the importance of this information for the historical research.